

COMMUNICATIVE ACTIVITY AS A PEDAGOGICAL PROBLEM КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Drevniak L.P./Древняк Л.П.

graduate student/аспірантка

ORCID:0000-0001-5955-3484

Kyryvi Rih State Pedagogical University, Kyryvi Rih, Gagarin 54, 50000

Криворізький Державний Педагогічний Університет,

м. Кривий Ріг, Гагаріна 54, 50000

Анотація. В даній статті привертається увага до актуальності проблеми комунікативного розвитку, розкривається суть поняття комунікативна діяльність, проводиться паралель між визначеннями понять спілкування та комунікативна діяльність, доводиться їхня тотожність, перераховуються сторони комунікативної діяльності, структурні компоненти(за умови реалізації яких комунікативна діяльність є успішною і результативною), розкриваються компетентності(формування яких являє собою змістовну складову розвитку комунікативно-мовленнєвої діяльності), описуються особливості, форми спілкування, що характеризуються визначеними параметрами та означеними критеріями..

Ключові слова: комунікативна діяльність, спілкування, мовленнєве спілкування, комунікативно-мовленнєва діяльність.

Вступ.

Актуальність проблеми комунікативного розвитку є однією з пріоритетних як для вітчизняної так і для зарубіжної педагогіки та психології. Її важливість зумовлена тим, що комунікативна діяльність є необхідною умовою соціалізації особистості, вона забезпечує задоволення потреб, самореалізацію, залученість та статус у міжособистісному та діловому спілкуванні.

Основний текст.

Комунікативна діяльність здійснюється як послідовність комунікативних актів, кожен з яких виконує певну функцію та оформлений як висловлювання.

В організацію комунікативної діяльності входить саморегуляція активності, яка не усвідомлюється особистістю: активізація сприймання та мислення, спосіб реалізації комунікативної діяльності, особистісні темпи комунікативної діяльності тощо. Саморегуляція в комунікативній діяльності спрямована на активізацію психічних процесів, у підтриманні її інтенсивності, забезпечуючи безперервність психічної активності протягом комунікативної діяльності.

Часто високий рівень комунікативної активності підтримується емоційно-мотиваційним підкріпленням.

Особистість суб'єкта комунікативної діяльності створює підґрунтя для становлення і реалізації комунікативних якостей і вмінь, які детермінують комунікативну активність і навпаки.

Процес реалізації комунікативних якостей і вмінь починається із сприймання та аналізу суб'єктом конкретної комунікативної ситуації, з орієнтації в умовах цієї ситуації, усвідомлення комунікативної мети. Він ґрунтується на вмінні особистості активно трансформувати зовнішній вплив середовища у свідоме управління своєю комунікативною діяльністю відповідно до соціально-комунікативних норм і правил поведінки [1].

Комунікативна діяльність, як і будь-яка діяльність, має три сторони:

мотиваційну, цільову і виконавчу. Вона народжується з потреби, потреба виступає у вигляді макроінтенцій, у яких синтезується соціальна активність суб'єктів. Макроінтенції виступають в діалозі чимось об'єктивованим і виводяться із соціальних мотивів [2].

Далі, використовуючи соціальні засоби, знаки, планування діяльності, ставлячи її кінцеву мету і обираючи засоби її здійснення. Нарешті, здійснюємо її, досягаючи певної мети.

Одиничний акт діяльності виступає єдністю всіх трьох сторін. Він починається мотивом і планом і завершується результатом, досягненням поставленої спочатку мети; в середині якої лежить динамічна система конкретних дій і операцій, спрямованих на її досягнення [3].

Засвоєння комунікативної діяльності виражається через комунікативні дії. Комунікативні дії частіше є усвідомленими, тому що спрямовані на досягнення певної усвідомленої мети. Комунікативні дії, що часто повторюються набувають функції комунікативних навичок. Отже, комунікативна діяльність, комунікативні дії, виявляючись у зовнішніх мотиваційних, цільових, інструментальних взаємодіях індивіда, утворюють гнучку динамічну систему, яка складно співвідноситься з дійсністю[4].

Очевидно, що комунікативні дії (акти) здійснюються комунікантами в комунікативній ситуації з метою зміни станів цієї ситуації відповідно до того, наскільки наявні стани влаштовують або не влаштовують учасників ситуації. Ці дії є особистісно зумовленими, оскільки здійснюються суб'єктом відповідно до особистої мотивації, усвідомленими, бо проходять стадії аналізу ситуації і свідомого планування, та інтенціональними, тому що переслідують певну мету.

Розглядаючи комунікативну діяльність як процес взаємодії конкретних особистостей, які певним чином сприймають один одного, ставляться один до одного, обмінюються інформацією та впливають один на одного, ряд авторів (Б. Ананьєв, Г. Андрєєва, І. Кон, М. Каган, Я. Коломінський, О. Леонтєв, В. Мясичев та ін.) відокремлюють в її структурі гностичну (або перцептивну), інформативну (або комунікативну) та інтерактивну підструктури.

Комунікативна підструктура або сторона комунікативної діяльності виявляється через дії особистості, свідомо орієнтовані на змістовне їх сприйняття іншими людьми, передачу певної інформації. Перцептивна сторона проявляється через сприймання та оцінку людьми соціальних об'єктів (інших людей, самих себе, груп, інших соціальних спільнот). Інтерактивна сторона представляє собою взаємодію людей та вплив їх один на одного в процесі міжособистісних відносин[5].

Розглядаючи комунікативну діяльність як сукупність мовленнєвих дій, можна сказати, що мовленнєва дія являє собою окремий випадок дії усередині процесу комунікативної діяльності й тому повинна підкорятися всім властивим йому закономірностям. Мовленнєва дія відрізняється такими особливостями:

- 1) характеризується власною метою або завданням (проміжною щодо діяльності в цілому і підпорядкованою сукупній меті діяльності);
- 2) визначається структурою діяльності в цілому і особливо тими діями, які передували їй усередині акту діяльності;

3) має певну внутрішню структуру, зумовлену взаємодією тих її характеристик, які пов'язані зі структурою діяльнісного акту і спільним для багатьох однотипних актів діяльності й тих конкретних умов або обставин, за яких ця дія здійснюється в певному випадку і в певний момент [6].

Мовленнєве спілкування дітей дошкільного віку, як зазначає А. Богуш, відбувається у процесі формування комунікативно-мовленнєвої діяльності. Змістовий бік її розвитку пов'язаний з формуванням когнітивно-комунікативної, орієнтувально-планувальної, організаційно-комунікативної, мовленнєвої, комунікативно-діяльнісної компетентностей.

Когнітивно-комунікативна компетентність передбачає наявність знань про правила мовленнєвого спілкування у різних життєвих ситуаціях взаємодії з дорослими й однолітками, норми і правила українського мовленнєвого етикету, етичні норми спілкування; володіння стандартизованими формами і виразами мовленнєвого етикету, словником на позначення ситуації спілкування, її просторово-часових характеристик, емоційного й фізичного стану учасників спілкування, особистісних якостей і рис характеру людей; розуміння значень невербальних засобів спілкування (виразу обличчя, пози, жестів).

Орієнтувально-планувальна компетентність - це вміння орієнтуватись у ситуації спілкування (часово-просторових, змістових особливостях, соціальних стосунках), «зчитувати» характеристики співрозмовника (стать, вік, соціальна роль, фізичний та емоційний стани, наміри, інтереси), використання ним вербальних і невербальних засобів в умовах комунікативного завдання; вміння враховувати результати орієнтування при плануванні мовленнєвої поведінки: доборі лексичних засобів, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, побудові лаконічного або розгорнутого висловлювання, регулюванні зовнішніх характеристик мовлення (сили голосу, темпу й тону), довільному керуванні невербальними засобами спілкування (вираз обличчя, жести, прийняття пози тощо).

Організаційно-комунікативна компетентність передбачає володіння дітьми вербальними і невербальними прийомами вступу в мовленнєвий контакт, підтримку і розгортання діалогу, ввічливе і логічне завершення спілкування; готовність виявляти ініціативу у спілкуванні з дорослими й однолітками, вміння знаходити у колі ровесників партнера-співрозмовника, пропонувати тему розмови, спрямовувати її у потрібне русло з урахуванням власних і спільних з партнером інтересів; організовувати спілкування у спільних видах діяльності, планувати і коригувати практичну діяльність через налагоджування мовленнєвої взаємодії. Комунікативно-діялісна компетентність - це вміння досягати комунікативної мети завдяки комплексному використанню мовленнєвих форм і невербальних засобів, адресованих партнеру-співрозмовнику [7].

Слід зазначити, що низка вчених розглядають терміни «спілкування» і «комунікативна діяльність» як тотожні, визнаючи, насамперед, діялісну сутність цього явища (О. О. Леонтьєв, М. І. Лісіна).

М. І. Лісіна запропонувала накладення схеми предметної діяльності О. М. Леонтьєва на спілкування, що давало низку переваг. По-перше, структура діяльності була повністю готова і операціоналізована, тобто, мала чіткі

структурні компоненти. По-друге, підхід до спілкування, як до діяльності, дозволяв співвіднести спілкування з іншими видами діяльності людини і зрозуміти його місце в системі загальної життєдіяльності. По-третє, розуміння спілкування як діяльності (на відміну від поведінки) висувало на перший план його внутрішній пласт мотивацій та потреб, що виводило дослідження за межі реєстрації у спостереженні комунікативних операцій. Зовнішні та внутрішні пласти спілкування становили субпідрядні структурні елементи єдиної психологічної категорії[8].

В нашому дослідженні погоджуємось з діяльнісним тлумаченням спілкування та розглядаємо комунікативну діяльність як діяльність спілкування, яка важлива для соціально-психологічного нормативного становлення індивіда упродовж усього життя починаючи з першого року. Отже, терміни “спілкування” і “комунікативна діяльність” вживаються як синонімічні у цьому дослідженні.

За результатами аналізу психолого-педагогічної літератури з’ясовано, що однією з основних проблем психології спілкування є характеристика структури комунікативної діяльності, виділення основних компонентів, притаманних діяльності спілкування в будь-якому віці. Вчені зазначають, що, як і будь-яка інша діяльність людини, спілкування характеризується низкою параметрів, і, насамперед, структурною організацією.

Зважаючи на концепцію діяльності, розроблену О. М. Леонтьєвим (1975), і далі розвинену О. В. Запорожцем (1986), Д. Б. Ельконіним (1989), М. І. Лісіною (1986), О. О. Смірноюю (1990) можна виділити такі основні структурні компоненти комунікативної діяльності: предмет спілкування, комунікативну потребу і мотиви, одиниці спілкування, його засоби і результат.

Розглядаючи спілкування як комунікативну діяльність М. І. Лісіна деталізує його і виділяє в ній такі структурні компоненти: предмет спілкування; потреба у спілкуванні; комунікативні мотиви; дія спілкування; задачі спілкування; продукти спілкування; функції спілкування; одиниці спілкування; форми спілкування [9].

Слід відзначити, що тільки за умов реалізації усіх зазначених компонентів комунікативна діяльність є успішною і результативною. На сьогодні психологія спілкування володіє достатнім арсеналом відомостей про кожен із зазначених компонентів комунікативної діяльності. Розглянемо їх детальніше.

Предмет спілкування (за М. І. Лісіною) — це інша людина, партнер по спілкуванню як суб’єкт.

Потреба в спілкуванні полягає в прагненні людини до пізнання й оцінки інших людей, а з їх допомогою — до самопізнання і самооцінки.

Проблема комунікативної потреби широко представлена у психологічних дослідженнях, в яких вона розглядається як джерело і одночасно передумова комунікативної діяльності (Т. В. Ахутіна, 1985; Л. С. Виготський, 1999, І. О. Зимня, 2001; О. О. Леонтьєв, 1999; О. Р. Лурія, 1998).

Комунікативна потреба, як одна з вихідних функцій спілкування, полягає в організації спільної з іншими людьми діяльності для активного пристосування до навколишнього світу, що передбачає і його перетворення. Отже, у людини існує життєво важлива необхідність у спілкуванні: адже для ефективної спільної

діяльності важливо, щоб комуніканти не тільки добре знали, а й адекватно оцінювали себе та оточуючих. Ця обставина і визначає виникнення у них потреби в пізнанні й оцінці один одного і самих себе. Одночасно спілкування створює можливості для відображення будь-яких людських якостей завдяки тому, що предметом його є інша людина як суб'єкт і в ході активного спілкування на нього спрямована інтенсивна психічна активність партнерів[10].

Характеризуючи комунікативні потреби, Т.О. Піроженко (2002) виділяє три типи — контактостановлювальну, інформаційну та впливаючу (авт. регулятивну)[11].

Продовжуючи характеристику структури комунікативної діяльності за М. І. Лісіною зазначимо, що комунікативні мотиви — це те, заради чого організовується спілкування. Мотивом спілкування, як відомо, є партнер в тих своїх якостях, заради яких індивід звертається до нього або підтримує ініційовану комунікативну діяльність. Тому мотив спілкування збігається з його об'єктом. Становлення і зміну форм спілкування в онтогенезі М. І. Лісіна пов'язує із впливовістю трьох основних категорій мотивів спілкування — пізнавальних, ділових та особистісних.

Дія спілкування — це одиниця комунікативної діяльності, цілісний акт, адресований іншій людині і спрямований на неї, як на свій об'єкт. Дві основні категорії дії спілкування — ініціативні акти і відповідні (зворотні) дії. Дія спілкування характеризується метою, на досягнення якої вона спрямована, і завданням, яку вона вирішує. Дія є досить складним утворенням, до складу якого входять кілька дрібніших одиниць, так званих засобів спілкування.

Завдання спілкування — це та мета, на досягнення якої в даних конкретних умовах спрямовані різноманітні дії, що здійснюються в процесі спілкування. Цілі (мотиви) і завдання спілкування можуть не збігатися між собою. Продукти спілкування — це утворення матеріального і духовного характеру, що створюються в результаті спілкування.

Функції спілкування — за М. І. Лісіною існують різні можливості виділення основних функцій спілкування в житті людини: організація спільної діяльності людей (узгодження та об'єднання зусиль з метою досягнення спільного результату); формування і розвиток міжособистісних відносин (взаємодія з метою налагодження відносин); взаємопізнання людьми.

Одиниці спілкування, за М. І. Лісіною, — це мовленнєва ситуація, мовленнєва подія, комунікативна взаємодія.

Мовленнєва ситуація — це контекст висловлювання, те, що допомагає його зрозуміти. Висловлювання реалізується в певному місці, в певний час, має певний набір учасників: мовця і реципієнта. Складові мовленнєвої ситуації — мовець, слухач, час і місце висловлювання.

Форми спілкування за М. І. Лісіною — це комунікативна діяльність на певному етапі її розвитку в сукупності рис, яка характеризується за такими параметрами:

- час виникнення цієї форми спілкування протягом дошкільного дитинства;
- місце, що займає в системі життєдіяльності дитини;
- зміст потреби;

- провідні мотиви;
- основні засоби спілкування.

Таким чином, запропонована М. І. Лісіною структура комунікативної діяльності охоплює всі її етапи і компоненти. Вважаємо за потрібне наголосити на тому, що багато вчених розділяють погляди науковця і привертають увагу до значущості кожного елемента цієї структури, адже ефективність діяльності спілкування загалом залежатиме від успішної організації кожного з них.

Висновки.

Отже, узагальнюючи наукові дані з проблеми комунікативної діяльності, можна зробити такі висновки. Спілкування є діяльністю, тому вчені справедливо використовують цей термін (поняття “спілкування”) як синонім поняттю “комунікативна діяльність” для позначення явищ взаємодії індивідів з метою обміну інформацією і встановлення стосунків для досягнення спільної мети. Комунікативна діяльність характеризується структурною організацією, кожен елемент якої має значення для забезпечення її ефективності та результативності. Вихідними для комунікативної діяльності є комунікативна потреба і мотив, а результатом є певний продукт

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення комунікативної діяльності дітей дошкільного віку.

Література:

1. Корніяка О.М. Психологія комунікативної культури школяра / О. М. Корніяка. – К.: Міленіум, 2006. – 337 с.
2. Сухих С.А. Типологія мовленнєвого спілкування // Мова, дискурс та особистість: Міжвуз. зб. наук. пр.- Тверь:: ТГУ, 1990. – С. 43–51.
3. Леонтьев О.О. Ефективність діяльності спілкування загалом / Леонтьев О.О. – М.: Наука, 1969. – 307 с.
4. О. І. Проскурняк РОЛЬ АКТИВНОСТІ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ, https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/10_2011/12.pdf
5. Н. Бабич ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ – ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ ТА ІНТЕЛЕКТУ, <https://ird.npu.edu.ua/files/2012.pdf>
6. Леонтьев О. О. Мова, мовлення, мовленнєва діяльність. - М.: Просвітництво, 1969. – 214 с.
7. Богущ А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика / А. М. Богущ. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 216 с.
8. Смирнова К. О. Особливості спілкування з дошкільнятами: Навч. посібник для студ. серед. пед. навч. Закладів /К. О. Смирнова. - М.: Видавничий центр "Академія", 2000. — 160 с.
9. Лісіна М. І. Проблеми онтогенезу спілкування / М. І. Лісіна. - М.: Педагогіка, 1986. — 144 с.
10. Мартиненко І. В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку з системними порушеннями мовлення : монографія / І. В. Мартиненко. — К.: ДІА, 2016. — 304 с.

11. Піроженко Т. О. Комуникативно-мовленнєвий розвиток дитини / Т. О. Піроженко: [монографія]. - К. : Нора-принт, 2002. —308 с

Abstract *The relevance of the problem of communicative development in preschool age is one of the priorities for both domestic and foreign pedagogy and psychology. Its importance is determined by the fact that communicative activity is a necessary condition for the socialization of an individual, it ensures satisfaction of needs, self-realization, involvement and status in interpersonal and business communication.*

Communicative activity is carried out as a sequence of communicative acts, each of which performs a certain function and is designed as an utterance.

The organization of communicative activity includes self-regulation of activity that is not realized by the individual: activation of perception and thinking, the way of implementing communicative activity, personal pace of communicative activity, etc. Self-regulation in communicative activity is aimed at activating mental processes, maintaining its intensity, ensuring the continuity of mental activity during communicative activity.

The process of realizing communicative qualities and skills begins with the subject's perception and analysis of a specific communicative situation, with orientation in the conditions of this situation, awareness of the communicative goal. It is based on the individual's ability to actively transform the external influence of the environment into conscious management of his communicative activity in accordance with social and communicative norms and rules of behavior [1].

Communicative activity, like any activity, has three sides: motivational, target and executive. It is born from a need, the need appears in the form of macro-intentions, which synthesize the social activity of subjects. Macrointentions appear in the dialogue as something objectified and are derived from social motives [2].

Learning communicative activity is expressed through communicative actions. Communicative actions are often conscious, because they are aimed at achieving a certain conscious goal. Communicative actions that are often repeated acquire the function of communicative skills. Therefore, communicative activity, communicative actions, manifested in external motivational, goal-oriented, instrumental interactions of an individual, form a flexible dynamic system that is complexly correlated with reality[4].

Considering communicative activity as a set of speech acts, it can be said that a speech act is a special case of action within the process of communicative activity and therefore must obey all its inherent laws. The speech act has the following features:

1) is characterized by its own goal or task (intermediate in relation to the activity as a whole and subordinate to the overall goal of the activity);

2) determined by the structure of activity as a whole and especially by those actions that preceded it within the act of activity;

3) has a certain internal structure, determined by the interaction of those characteristics of it that are related to the structure of the act of activity and common to many acts of the same type of activity and those specific conditions or circumstances under which this action is carried out in a certain case and at a certain moment [6].

Speech communication of preschool children, as noted by A. Bogush, takes place in the process of formation of communicative and speech activity. The content side of its development is related to the formation of cognitive-communicative, orientation-planning, organizational-communicative, speech, communicative-activity competences.

It should be noted that a number of scientists consider the terms "communication" and "communicative activity" as identical, recognizing, first of all, the functional essence of this phenomenon (O. O. Leontiev, M. I. Lisina).

According to the results of the analysis of psychological and pedagogical literature, it was found that one of the main problems of the psychology of communication is the characterization of the structure of communicative activity, the selection of the main components inherent in communication activities at any age. Scientists note that, like any other human activity,

communication is characterized by a number of parameters, and, first of all, by structural organization.

Considering the concept of activity developed by O. M. Leontiev (1975), and further developed by O. V. Zaporozhets (1986), D. B. Elkonin (1989), M. I. Lisina (1986), O. O. Smirnova (1990) the following main structural components of communicative activity can be distinguished: subject of communication, communicative need and motives, units of communication, its means and result.

Considering communication as a communicative activity, M.I. Lisina details it and singles out the following structural components in it: subject of communication; the need for communication; communicative motives; action of communication; communication tasks; communication products; communication functions; communication units; forms of communication [9].

It should be noted that communication activity is successful and effective only under the conditions of implementation of all the specified components.

Thus, the structure of communicative activity proposed by M. I. Lisina covers all its stages and components. We consider it necessary to emphasize the fact that many scientists share the scientist's views and draw attention to the importance of each element of this structure, because the effectiveness of communication activities in general will depend on the successful organization of each of them.

So, summarizing scientific data on the problem of communicative activity, the following conclusions can be drawn. Communication is an activity, so scientists rightly use this term (the concept of "communication") as a synonym for the concept of "communicative activity" to denote the phenomena of interaction of individuals with the aim of exchanging information and establishing relationships to achieve a common goal. Communicative activity is characterized by a structural organization, each element of which is important for ensuring its efficiency and effectiveness. The starting points for communicative activity are communicative need and motive, and the result is a certain product.

Further research will be aimed at studying the communicative activity of preschool children.

Key words: communicative activity, communication, speech communication, communicative and speech activity.

Науковий керівник: д.п.н., проф., Ковшар О.В.

Стаття відправлена: 24.01.2023 р.

© Дрежняк Л.П.